

IRTA

Dr. CSERNOCH JÁNOS.

Hamvasztás körüli viták a századfordulón

Századfordulónk mínusz—plusz tíz esztendővel a világtörténelem egyik legnagyobb korfordulója. Szellemi téren mindenképpen. Fizikában gondolkunk például a *Planck*-féle kvantumelméletre, az *Einstein*-féle speciális relativitáselméletre, vagy az óriási horderejű radioaktivitás felfedezésére. Az orvostudományban az immunterápia, a röntgen-diagnosztika és a fő vércsoportok felfedezése a nagy irányjelző mérföldkövek, de mindenki szinte hasonlókat sorolhatna a maga szakmájából. Vagy vegyük a művészeteket. A színes fényképezés anakronisztikussá tette a festészetbeli természetű ábrázolást, a konzervatív akadémikus nem tudta többé megakadályozni az újfajta látásmód, az impresszionizmus diadalát. Az építészetben uralkodott a legkétesebb érték: a szecesszió. A szobrászatban *Rodin* hatalmas életműve folytathatatlaná tette a klasszicizmust, a tehetséges modernnek visszatértek a primitív formákhoz (vigyázzunk, a franciában ez a jelző itt nem pejoratív jellegű!), s a legősibb kultúrák egyszerű, tömören kifejező figuráiból merítették ihletet a megújodáshoz.

Ilyen pezsgő-forrongó szellemi életben ki gondolná, hogy a holtak (hamvasztása) körül is mily heves viták parázslottak fel? A liberalizmus és a konzervativizmus párharca bolygatta a temetők csendjét, borzolta a könnyen befolyásolható kedélyeket. Pro és kontra minden valaki hallatni akarta a hangját. Mivel a liberalizmus legfőbb szószólói orvosok voltak, érdemes idézni a sajtópolémiaik legjellemzőbbjeiből. A vita azóta egyértelműen eldőlt. Koraiak voltak a konzervatívok kétségei, nem lett kötelező a „hullapirománia”, ki-ki szabad akaratára szerint választhatja meg hozzátartozóinak (avagy végrendeletileg magának) a végtisztesség módját.

A hullaégetés történetének ismertetéséhez természetesen a görög és a latin szerzők a legfontosabb forrásaink. Trója ostrománál *Achillész* legjobb harcostársa, *Patroklosz* elesett, s a sebezhetetlen hős holt barátját máglyán hamvasztotta el, ez volt a katonához méltó temetés. *Periklész* aranykorában különösen a pestisben elpusztultakat csak elégetni lehetett. Hellén írónál elföldelés nemigen említetik. A rómaiaknál már mindkettőre törvény volt, de csak a városokon kívül. *Ver-*

ESZTERGOM.

1887.

gilius is egy hamvasztást ír le az *Aeneis* VI. fejezetében, s a megmaradt „pernyés csontokat” urnákba helyezték. Az volt az alapelv, hogy miként az ércből az aranyat a tűz, úgy „olvasztja” ki a láng a testből a lelket. Kivételt képeztek a villám-sújtottak, náluk ezt az elemi csapás végezte el. Ami a biblia népét illeti, *Saul* király hősi halált halt fiait megtiszteltetésül elégették, míg az erkölcselen életet éltek hulláját csak elföldelték.

Külön érdekes az egyiptomiak eljárása, amit *Flórián Károly dr.* az Eperjesen 1903-ban kiadott könyvében (A halotthamvasztásról) addig nem hangsúlyozott szempontból világított meg. Szerinte a Nílus-völgyi ősbirodalomban (persze itt nem a fáraók hatalmasan hivalkodó piramisaira és a szakszerű balzsamozásukra gondol) a hamvasztás két okból nem honosodhatott meg. Egyrészt a forró levegőn a száraz homokban a hulla hamar mumifikálódott, másrészt nem rendelkeztek a máglyákhoz szükséges megfelelő tüzelőanyaggal. Vulgáris, de logikus és egyáltalán nem hihetetlen magyarázat. Szerinte „mióta Egiptomba bevonultak az elföldelés szokásaival élő arabok, azóta az egykor virágzó, egészséges Egiptom a pusztító járvány állandó tanyája”. Ázsiában a halottak eltemetését a keselyűkre bízta, Tibetben pedig a megszáritott hullákat porrá őrölve a szántóföldekre szórták szét.

Visszatérve a római birodalomra, a kereszténység térhódításával lassan az elföldelés vált szigorú

szokássá. Hiszen az utolsó ítéletnél a lélek nem térhet vissza egy urnányi hamuba. Tacitus szerint a germánok csak a hamvasztást ismerték. Ezt lát-szik alátámasztani az Edda-monda, amelyben *Siegfried* tetemét is máglyán égették el, s véle együtt lett kényszerűen a láng martaléka *Brunhilda*, az özvegye. Akár a múlt századig Indiában.

Az első szigorú rendeletet a hamvasztás ellen 785-ben *Nagy Károly* király hozta, aki halállal büntette ezt a „pogány szokást”. Nem engedte a pogányok szent állatának, a lónak az elégetését és az evését sem. A frankok, az alemannok és burgundok betartották *Nagy Károly* rendeletét, a szá-szok viszont nem. Van korabeli írás róla, hogy a kalandozó magyarok is szívesen hamvasztottak. *Eckehard* a „*Casus Sancti Galli*” című művében leírja egy toronytetőről leesett magyar harcosnak a társai által történt elhamvasztását a Szent Gal-leni kolostor udvarán. A keresztény középkor te-hát megtiltotta az elégetést, de amint *Flórián* em-líti: „*hogy azonban a halotthamvasztás eszméje ki ne vesszen, gondoskodott felőle a szent inquizíció*”. Majd a boszorkányperek a XVIII. századig.

Mint annyi mindenben, itt is a francia polgári forradalom hozott változást. *Daubermesnil* képvise-lő javaslatára 1797-ben megszavazta a konvent, hogy minden francia polgárnak joga van válasz-tani az elégetés és az eltemetés között. Az első hi-vatalosan elégetett hulla *Fontaine* képviselőé volt. Aztán, ami nagyon érdekes, a fakultatív hamvasztás lehetőségét *Napoleon* törölte el. Súlyos árat fi-zetett ezért a zseniális hadvezér. Az 1812-es orosz-oroszországi hadjárat alkalmával kifáradt seregeit nem-csak a hideg, az éhínség és a rajtaütésszerű táma-dások harmadolták, hanem a járványok is. Az oroszok a krónika szerint 250 ezer ellenséges katona és 90 ló tetemét égették el, jó ösztönrel, a miaz-máktól félve. Később a „káplár-császár” is híve lett a preventív hamvasztásnak, de üstökösszerű pályafutása akkor már erősen hanyatlóban volt. Még egy háború említendő, amelyben az elesett katonák elhamvasztása (is) hozzájárult a győzelem-hez, az 1894-es kínai—japán gigantikus összecsapás, az utóbbiak sikerével.

Tömeges hamvasztások mellett egyénieket is számon tart a történelem. Köztük a legemlékeze-tesebb, amikor 1822-ben *Byron* alkalmi máglyán égette el a vándor költőtárs, a tengerbe fulladt *Shelley* tetemét.

A halotthamvasztási mozgalom új szakasza Né-metországból indult el, *J. Grimm* kedvelt klassziku-saiból merített érveket az ügy mellett. Közben gyűltek a közegészségtani érvek, megszületett a bakteriológia, s szaporodtak a szabadkőműves pá-holyok, a liberalizmus hirdetői, akiknek ha nem is a legfőbb problémájuk volt a hamvasztás, nem el-leneztek. Sőt! Különösen 1886-ban sokszorozódott meg e szabadelvű intézmények száma. A fakulta-tív hamvasztás ürügyén a domináló katolikus egy-ház ekkor szellemi ellentámadásba lépett. *Csernoch János* esztergomi pap (majd hercegprímás) 1887-ben könyvet írt *A halottégetésről*. Tény, hogy oko-san megírt mű, sok részletigazsággal, egészéből azonban az egyház lelkek feletti hatalmának a fél-tése kondul ki. Abban igaza van a ragyogó eszű,

HALOTTHAMVASZTÁS

Dr. KÉTLY KÁROLY M. KIR.
UDVARI TANACSOSS, EGYET.
ORVOSTANÁR, ELNÖKI

□ MEGNYITÓ BESZÉDE □

AZ ORSZÁGOS HALOTT- HAMVASZTÓ EGYESÜLET ALAKULÓ KÖZGYÜLESEN

BUDAPEST, 1906. MÁRCZ. 13.

akkor még pápai kamarásnak, hogy a közegészség-ügy nevében szólók közönnyel nézik a döglött ál-latokat az utcán, továbbá mivel nincs mindenütt, sőt a legtöbb helyt nincs megfelelő halottkém, bün-tény utólagos gyanúja esetén az exhumálás sok mindent tisztázhat. Hivatkozik a tisztaeszlári szé-gyenletesen szomorú esetre, ahol ha a vízbe fulladt kislányt elégetik, nem lett volna módja *Belky* pro-fesszoréknak az ügy tisztázására. Ellenben a „bün-jelek” eltüntetésének a látszatát kelthette volna.

Ez mind igaz, csak hát az „istentelen szabad-kőművesek” (akik között az egyszerű nép által is-tenített *Kossuth Lajos* nevét is megtalálhatták) nem akarták erőszakkal kivenni a temetési szertartás jogát az egyház kezéből. *Csernoch* mégis a régi po-gány szellemek felélesztését látta tevékenységük-ben, akiknek célja nem kevesebb mint „*a keresz-tény temetőknek eltörlése*”. Különösen *Gorini* mi-lánói orvost ítéli el nagy hatású beszédei miatt.

Csernoch propagátorai a papok, ellenfelei fő-leg orvosok voltak. Előbb *Rózsay József* írt 1874-ben *A hullaégetésről*, majd *id. Elischer Gyula* adott ki egy röpiratot róla. A címébe azonban sajnála-tos hiba csúszott, a nyomda ördöge gúnycélpontul szolgáltatta ki a neves nőgyógyászt. Címe: „*A hal-lottak elégetéséről*”.

Nem nyerte meg orvosaink tetszését annak a VIII. *Bonifácus* pápának az idézése, aki a bonco-lást (a XIII. század végén) hullagyalázatnak bélye-gelte, így az anatómia fejlődését legalább kétszáz évre megakasztotta. *Csernoch* kezében a legfőbb adu az volt, hogy pápai kinyilatkoztatásokra hivat-kozva megtiltotta a papoknak a hamvasztásra ke-rülő hulla beszentelését. S ez hatott a leginkább minden észérv ellenében. Úgyannyira, hogy még az 1894-ben Budapesten megrendezett VIII. nemzet-közi demográfiai és higiéniai kongresszuson sem sikerült eredményt elérni, pedig olyan jeles em-berek szorgalmazták egy krematórium megépítését

mint Müller Kálmán, id. Elischer Gyula és a publicista író, Tóth Béla.

Ekkorra már Európa úgyszólván valamennyi kultúrállamában volt krematórium. A Siemens-cég 1874-ben szabadalmazta, 1876-ban megépült a milánói, majd a gothai. A külföldiek leginkább Zürich kemencéjét használták. A teljesen fa koporsót kettős vasajtójú égetőtérbe tolta egy mechanikus szerkezet, miután a lelkész (mert itt nem volt érvényben az idegen érsekek tilalma) elmondta az imát, s a koksszal 900 fokra hevített téglafalalak között 2 óra alatt megtörtént a hamvasztás, majd egy másik mechanikus szerkezet a fokozatosan kihülő hamvat egy urnába ürítette, s biztos ólomzárral lepecsételte, s a hozzátartozók a krematórium falában levő fülkébe helyezték.

Flórián dr. 1903-as kis könyve szerint Olaszországban van a legtöbb krematórium, szám szerint 25 és a legszámosabb halotthamvasztást propagáló egyesület, összesen 44. Magyarországon 1903-ban nem volt krematórium, az „Umbra” nevű egyesület ebben az esztendőben alakult. Az előtte való esztendőben Pogány Móric építész tervezett egy krematóriumot, a szokásos század eleji szecessziós stílusban. Az országos halotthamvasztó egyesület alakuló közgyűlése Budapesten, 1906. március 13-án zajlott le, Kétly Károly egyetemi tanár, az egyesület elnöke és Pap Sámuel egyesületi titkár nyújtották be a belügyminisztériumnak az alapszabályokat, jóváhagyás végett. Bizonyították, hogy a hamvasztás az egyház érdekeivel nem ellenkezik, közegészségügyileg feltétlenül kívánatos, mert vannak baktériumok, amelyek a földben évtizedek múlva is fertőzőkké válhatnak, s az ember nem válik a férgek táplálékává. A kolumbáriumok maradandóbbak a temetőknél, ami az igazságügyi részét illeti, a hamvasztásra kerülő tetemeket oly tüzetes orvosi vizsgálat alá vetik, hogy szinte kizárt a bűntények elnézése.

A hamvasztó egyesület megalakult, krematóriumot azonban csak jóval később építettek.

Szándékosan nem tértünk ki a zszurnalista polémiákra. Ilyen komoly ügynek csak a komoly irodalmából illő ízelítőt adni. Amikor ma az orvoshalottkém kitölti egyetlen szóval a „Hamvasztható” rubrikát, szerencsére már nem kell szembenéznie a még nem is oly régi éles hangú előítéletekkel.

Szállási Arpád